

За книгата:

Мария Букур. *Пол и модернизъм. Историческо преосмисляне на канона.* Превод от английски език: Валентина Миткова. Научна редакция: Красимира Даскалова. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София, 2020. [Maria Bucur. *Gendering Modernism. A Historical Reappraising of the Canon.* Bloomsbury Publishing, 2017.]

Румяна Л. Станчева/ Roumiana L. Stantcheva
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Мария Букур, професор по история в Университета на Индиана в Блумингтън, загатва още със заглавието си идеята, че мисли модернизма като характеристика на цяла епоха. В текста разбираме, че модернизмът, освен за част от изкуствата и литературата тогава (нещо общоприето), се отнася и (терминологично амплифицирано) до общественото устройство, юрисдикцията и законите, икономическите правила, правата за собственост, идеологиите, класовите различия. Макар поначало да се противя на смесването между понятието за изкуствата (модернизъм) и понятието за обществата (модерност), оценявам полезността на подхода. Американската авторка проследява историческите явления и възможните им отражения върху тази част от литературата и изкуството, която се кичи с революционно новаторство. Съответства ли обаче въпросната творческа претенция на модерно мислене за половите роли в обществото? Според авторката: „Неудобната истина, която искам да направя част от разбирането ни за модернизма, е, че много от художниците-модернисти, претендиращи да са част от един радикален нов авангард, са на практика – подобно на представителите на

политическия авангард от периода (от Мусолини до Ленин) – традиционни в своето осмисляне, представяне и артикулация на половите стереотипи“ (с. X).

Терминологичното обвързване на представата за модернизъм с практиките в модерните общества са острието в историческия анализ на тази книга. Дори днес, когато мислим, че познаваме модернизма и сме постигнали и практикуваме модерността, много от изводите в книгата звучат не само критично в ретроспекция, но и предизвикателно към настоящето. В четирите основни глави на книгата:

1. *Модернизмът преди Първата световна война;*

2. *Разцвет на модернизма;*

3. *Модернистичният канон: как се създава той? и*

4. *Нов набор от критерии: Бунт, отрицание и преосмисляне на пола* се крият и още много любопитни теми. Жалко, че не са изведени в съдържанието. Напр. *Скитникът: преосмисляне на мъжкото*, или друга подглава: *Кабарето: трансгресия на пола*.

В анализите, насочени към времето от края на XIX век до Втората световна война, ясно е изразена позицията, че политическото ляво и дясно, естетическият бунт и традиционното изображение не носят сами по себе си етическа стойност. Ще цитирам: „Важно е да се уточни от самото начало, че анализът ми не включва имплицитното разбиране за модернизма като „прогрес“, както и обратното – че антидемократичните или мизогинистични възгледи за половите норми не биха могли да се приемат за модернистични. Дадената по-горе дефиниция подсказва, че проблематизирането на установените ценности и норми от страна на модернистите притежава както прогресивен, така и антидемократичен потенциал.“ (с. 6). Преценката е вярна – напомня, че етиката в обществото спада към инертните зони, развива се много по-бавно от случването на значими исторически събития. *La longue durée*, дълготрайността управлява манталитета на човешките общества. Книгата на Мария Букур се опълчва на закъсняващите нагласи в манталитета на модернисти и на идеолози, подчертава с отчетливи анализи, как новаторски настроени творци и претендиращи за революционност политици се ограничават във формални експерименти и социално-политически протест, а не виждат състоянието на отношението към жените и продължаващата патриархалност? Критиката на подобни обществени нагласи тук е основателна и категорична. От гледната точка на литературата и на изкуствата, бих възразила частично като припомня, че изобщо детабуизирането на сексуалността е само по себе си революция, първа крачка, направена именно в разглежданите години на развитие на модернизма. Подобни постъпателни малки или по-съществени бунтове на литературата и изкуствата има и в по-ранни епохи, например при романтизма, който привлича за първи път вниманието към антитезата между красиво и грозно,

за да се развие по-късно тезата за красотата на грозното при Бодлер – естетиката на грозното, възприета широко от символистите. Толкова по-провокативна е новата възискателност към модернизма от страна на Мария Букур.

Влизането в музеите на модернизма, с което започва книгата, ни прави ангажирани читатели. От банализирането на прочути изображения на изкуството, при Рене Магрит например, от хитростите на туроператорите за привличане на туристи до непълнотите и дори отсъствието на съвременни тълкувания на явленията от началото на XX век и от времето между двете световни войни, сме отведени към представяне на модерните идеологии в широка палитра, политически леви и политически десни, други линии като евгениката – с претенциите си за научна обосновааност. Защото в книгата става дума, не само за повърхностните прояви на науките и на идейните течения, процъфтяващи по времето на модернизма в литературата и изкуствата, но и за понякога не толкова видими техни послания и практики. Така главно борбите на феминизма, но и усилията за правата на хомосексуалните са анализирани в контекста на зараждането и развитието им в модерното време, с трудностите както за формулиране на специфични законови положения (например правото на жените да имат собственост, с която да се разпореждат свободно), така и за прилагането им.

Макар и кратка, книгата постига със своите 160 страници не просто четивност, а обхватност. Включени са примери от европейските и американските явления в изкуството и литературата на модернизма. Изтъкнати са примери и от Средна и Югоизточна Европа. Направи ми впечатление, че анализите на Мария Букур дори успяват да променят реалности. Критиката ѝ към подценяващото представяне на румънската художничка от междувоенния период Чечилия Куцеску-Щорк е повлияла, за да се постигне уточнението: Чечилия Куцеску-Щорк е работила именно като художничка, а не само в областта на декоративното изкуство. На сайта на музея в Букурещ днес вече пише: Чечилия Куцеску-Щорк (1879-1969) – художник, съпруга на скулптора Фредерик Щорк, е била първата жена преподавател в държавна художествена академия в Европа. Преподавала е изобразително и декоративно изкуство в Училището по изкуствата в Букурещ.¹ Практическа малка победа за признаване на истинското място и значение на една жена-художник.

Примери на забележителни писателки, актриси и художнички в книгата не липсват. Както посочва с конкретни посочвания Мария Букур, те често биват подценявани, дори до средата на XX век. Специфично е разгледана английската писателка Вирджиния Улф. Бунтът, по-ясно или по-смътно формулиран, прозвучава. Книгата на Мария Букур ни подсеща за

¹ <https://muzeulbucurestiului.ro/muzeul-storck.html> (6.04.2020).

немалко примери на жени с отчетливо присъствие и в други литератури на модернизма, като Яна Язова в България, Хортензия Пападат-Бенджеску в румънската литература, Колет във френската. Всяка от тези писателки поставя тревожно в книгите си невъзможността за пълна изява на жената в традиционното общество, всяка от тях разказва женски истории, истории на прекъснат творчески живот (напр. в *Ана Дюлгерова*, 1936, на Язова), на професионален женски успех върху лична морална драма в *Концерт от творби на Бах* (1927) при Пападат-Бенджеску, на извоювана женска и творческа независимост при Колет, напр. в *Скитницата* (1910). И като че ли две основни са пречките – не винаги и не толкова финансовата зависимост, колкото общественото мнение, онзи традиционализъм, за който говори в книгата си Мария Букур и го открива като изостаналост в мисленето и творчеството на редица модернисти и авангардисти.

Прочитането на историческите факти и на модернизма през лупата на феминизма, с примери от литературата и изобразителните изкуства, поражда редица нови въпроси, главно за трудното преодоляване на патриархалните обществени нагласи към жената. За читателя, който иска да разшири размисъла си, отвъд историческите и няколкото примера от литературата и изкуството, към българската литература например, би било провокиращо да се опре върху наблюденията на Мария Букур за промените, които донася Първата световна война.² Жените доброволки, най-често медицински сестри, утвърждават авторитета на жената като активен член на обществото. Войната в книгата е представена като възможност да се преосмисли мястото на жената в обществото. На с. 67 четем: „Гражданската война в Испания открива безпрецедентна възможност за жените-републиканки (т.е. анархистки и комунистки) да участват рамо до рамо с мъжете във всеки аспект на военната подготовка, пропаганда, в сраженията и спомагателните звена. Не всеки местен водач насърчава подобен тип равенство между половете, но жените доброволки, застанали на страната на републиканците, са приветствани на много места. Някои от тях като Долорес Ибарури и Лина Одена, добиват известност.“ Тук се сещам за *Осъдени души*. Може би ще разберем по-пълноценно романа на Димитър Димов и нестандартната Фани Хорн, ако сме чели книгата на Мария Букур. Можем да се запитаме и друго: разпознаваме ли ходовете на български писатели и поети, когато представят и в по-ранно време женски персонажи-чужденки? Защо Димитър Бояджиев се изповядва на французойката Люсиен? Защо Кирил Христов намира еротична взаимност при екзотичните Розалия или Пиппина?

² Книгата на Мария Букур е преведена в подготвен за проблематиката контекст у нас. Да спомена поне двата сборника със силен отзвук, посветени на българските жени-писателки: *Неслученият канон: Български писателки от Възраждането до Втората световна война* (2009) и *Неслученият канон: Български писателки от 1944 година до наши дни* (2013).

Книгата *Пол и модернизъм* от Мария Букур е приемана и оценявана високо в професионалните среди по света. Известният Оксфордски професор по модерна история Роджър Грифин, например, обръща внимание на още нещо специфично в този труд: „Рядко се случва феминистката перспектива да бъде използвана с толкова задълбочено разбиране за амбивалетност и сложност, чрез което са разширени традиционните наративи, вместо да бъдат взривявани.“³

И ще добавя, във връзка и с подзаглавието на книгата: *Историческо преосмисляне на канона*. В целостта си книгата на Мария Букур, през анализа на идеологическите нагласи в модерните европейски и в американското общество, провокира основания да се анализира по нов начин канона на литературата и изкуствата. Да се препрочетат и да се видят отново творби на писателки и художнички, недооценени в тяхното време на модерност и модернизъм.

³ <https://www.bloomsbury.com/us/gendering-modernism-9781350026254/> (7.04.2020)